

Numeroase traduceri și reprezentații ale comediilor sale îi popularizează numele, îl fac să fie cunoscut favorabil. Criticii și spectatorii luminați din străinătate îi desprind opera din cadrul local al acestui sud-est european, integrându-l în epica universală, așa după cum se socotește că *Revizorul* lui Gogol n-a reprezentat numai Rusia lui Nicolae I, ci crîmpeie de adevăr, moravuri și deformări ale unei întregi societăți. Aspecte din creațiile unui Gogol, Cehov, Mark Twain sau Caragiale își găsesc echivalentul pe amîndouă emisferele.

Amploarea sărbătorească pe care azi guvernul republicii a pregătit-o aniversării lui Caragiale — numeroasele festivaluri, tipărituri, reprezentații — este făcută să bucure și pe urmașii de breaslă ai marelui satiric.

Comemorarea unui scriitor devine un eveniment național. Imaginea și opera unui literat se popularizează în cele mai largi depărtări și adîncuri ale țării.

Interesul opiniei publice nu mai este confiscat de divorțul cutărei stele de la Hollywood sau de căsătoria unui satrap oriental cu un „manechin“ milanez. Atenția lectorilor, a spectatorilor e solicitată intens de prezența postumă, cu aspecte de eternitate, a unui creator de artă. Acesta e încă un semn de progres, de maturitate, de nobile preocupări ale unui popor în plină ascensiune.

Acad. Victor Eftimiu

Regizor și... caligraf

Caragiale a făcut de toate în teatru. Pe lângă trupele de sub direcția unchilor săi, Costache și Iorgu, el a putut să prindă de mic din secretele meșteșugului actoresc. Mai tîrziu a urmat cursurile „clasului de declamațiune și mimică“ pe care l-a ținut la bătrînețe Costache Carageally. În acest timp și în calitate de elev, e admis să facă figurație la Teatrul Național, cîștigînd astfel dreptul să intre fără plată la reprezentații. La moartea tatălui său rămîne singurul susținător al familiei; nu împlinise încă douăzeci de ani. În goana după surse de venituri, primește tot felul de slujbe, între care și pe acelea de sufler și copist de roluri la Teatrul Național.

Din ucenicia asta, după care n-a alergat, dar de care nici nu s-a ferit, din practica măruntelor slujbe pe care le-a ocupat în mecanismul teatrului, Caragiale a ieșit un om de teatru complet. Constrîns să citească și să recitească de nenumărate ori — la repetiții și la spectacole — aceeași piesă, mintea, care nu putea să doarmă, a tînărului Caragiale adîncea, vrînd-nevrînd, conținutul și construcția lucrărilor dramatice, vedea și ce e bun și ce e rău într-o piesă de teatru. După cum frămîntarea actorilor în repetiții, evoluția lucrului de interpretare, de cînd actorul lua rolul în mîină și pînă la ridicarea cortinei în seara premierei, dezvăluia sufleurului începător tainele muncii regizorale. Experiența asta, împletită cu însușirile sale firești, a făcut din Caragiale un bun stăpînitor atît al meșteșugului de autor dramatic cît și al celui de regizor. Dar și al meseriei de caligraf.

Mașina de scris nu apăruse încă. Singurul mijloc de multiplicare a textelor era scrierea de mîină. Profesiunea de copist era la preț, în teatru mai ales, unde era nevoie de un scris clar, citeț, pe care să-l poată urmări cu ușurință sufleurul, chemat să susțină spectacolul din cușca lui luminată de pilpiitul unei lumînări. Piesele acestea manuscrise erau de mare preț. Actorul care dispunea

de un „repertoriu“, adică de un număr oarecare de astfel de texte scrise cu mîna, avea toate șansele să ajungă director de trupă. Caietele acelea erau primul „capital“, primul „fond de comerț“, mai însemnat decît costumele sau decorurile, de care, la urma urmei, se puteau lipsi.

Scosul rolurilor — ce are de vorbit fiecare actor în parte — cerea de asemenea o caligrafie îngrijită, mai ales că mulți dintre cei ce urmau să le învețe nu erau prea deprinși cu buchea cărții.

Știm cu toții că I. L. Caragiale a fost autor dramatic.

După 23 August mai ales, întreaga omenire a aflat că în țara noastră a trăit un scriitor, scriitor de teatru în primul rînd — Caragiale — care-și are locul printre cei mai mari.

În timpul nostru, viața lui Caragiale a fost studiată în toate chipurile. S-a vorbit de gazetarul Caragiale, de prozatorul Caragiale, de umoristul, oratorul, fabulistul Caragiale; de Caragiale corector, Caragiale funcționar la Regie, polemist, traducător, meloman, director de teatru, om politic, Caragiale berar, Caragiale restaurator în gara Buzău... S-a vorbit mai puțin, adică de loc, de Caragiale regizor, deși Caragiale a fost regizor în cel mai adevărat înțeles al cuvîntului — un mare regizor.

De altfel, Caragiale — care, departe de a fi un lăudăros, nu făcea paradă nici de însușirile pe care le avea, necum să se împăuneze cu calități ce-i lipseau — și-a revindicat, și-a afirmat în mai multe rînduri pe aceea de regizor. Într-un articol închinat actorului Ion Brezeanu — publicat în 1898 — putem citi: „...să dau, ca vechi sufler și regizor, cîteva povești amatorului de comedie“. Iar în cronică la piesa *Apus de soare* găsim: „...fiind fost însă în tinerețe sufler și regizor la teatru...“ Cronică e scrisă în 1909, cînd a avut loc premiera piesei prietenului său Delavrancea. Dar, cu mulți ani în urmă, cînd încă nu se jucase *O scrisoare pierdută*, îi scria lui Missir: „Sfera intelectuală în care m-a pus piesa asta... cu repetițiile ei care merg din ce în ce mai bine, mă fac incapabil să mai urmez viața de la fabrică“. (E vorba de fabrica de tutun Belvedere, unde era slujbaş, N.n.)

Tot lui Missir, în decembrie '84, deci după premiera piesei la București, îi scria în legătură cu pregătirea *Scrisorii* la teatrele din Iași și Craiova:

„...ca să pot asista și la ultimele două repetiții și la prima reprezentare...“

„Care vasăzică aș putea apuca două repetiții și prima ale *Scrisorii* și în a doua și în a treia a noastră *Capitală*...“

„Simbătă apuc repetiția de dimineața, măcar actele ale mai grele, III și IV; (grele din punct de vedere regizoral, n.n.). Simbătă seara și duminică dimineața am două probe pe scenă...“, iar dacă nu i se poate face rost de bilet de tren gratuit, spune:

„...aș pleca de pe acum la Craiova, să fiu acolo și pentru Noaptea furtunoasă, și să pot și conduce cît mai multe repetiții ale *Scrisorii*“ (sublinierea noastră).

Probabil că nu a obținut biletul de tren, pentru că Vlahuță, care a asistat la premiera de la Iași, notează că piesa a avut succes deși a fost „cumplit de prost jucată“.

Diferența de calitate între spectacolul din București și cel din Iași se datorește în bună parte aportului regizoral al lui Caragiale, sprijin de care actorii ieșeni au fost lipsiți.

O scrisoare pierdută nu se jucase încă. Autorul dramatic n-avea la activul său decît premiera cu bucluc a *Noptii furtunoase*. Renumele de dramaturg nu-i era prea bine stabilit, dar calitatea de regizor i-o recunoștea toată lumea. Iacob Negruzzi, președinte al comitetului Teatrului Național din Iași, îi obține chiar numirea ca director de scenă.

Mai tîrziu, cînd Caragiale cere postul de director general al Teatrului Național din București, Maiorăscu răspunde lui N. Petrașcu:

„Caragiale? director de scenă da, dar administrator al Teatrului, cu socoteli, cu cifre... nu-l văd“.

Sînt multe mărturii contemporane despre regizorul Caragiale.

Vom reproduce pe cea mai completă, un adevărat certificat de maturitate în arta punerii în scenă, iscălit de C. I. Nottara, pe care-l întîlnim în memoriile marelui artist, el însuși un eminent regizor:

„La piesele lui, repetițiile nu se făceau în modul cel obișnuit. În adevăr, eu însemnam pozițiunea fiecărui personaj, trecerile de la un loc la altul, după importanța mișcărilor sufletești, însă toată lucrarea mea de punere pe scenă,

Schiță de decor la Năpasta, desenată de I. L. Caragiale

de regizor, cra făcută în mod provizoriu, pentru că, de îndată ce Caragiale venea între noi, repetiția lua alt aspect. Autorul începea să arate actorilor jocul în felul lui. Nu se mulțumea de pildă să dea o intonație sau să fixeze anumite gesturi sau mișcări de fizionomie. Se așeza alături de actorul care repeta și repeta și el cu actorul, adică antrena și călăuzea pe actor pe linia personajului conceput de dînsul, cu glasul, pentru că el ținea ca la anumite roluri actorul să-și schimbe și g'asul, cu intonațiile, cu accentul, cu mintea, cu gesturile, în fine, cu tot aparatul trebuincios unei interpretări. În momentul acela, era interpretat același rol de doi actori. Această manevră o reîncepea cu toți actorii în parte și nu cont nea pînă ce nu se ajungea la realizarea desăvîrșită a interpretării. În timpul asta însă, Caragiale se oprea din cînd în cînd și făcea haz de jocul amîndurora, zicînd : «Mă, dar știi că o să iasă frumos!» Și apoi o pornea mai departe, și tot așa, pînă se făcea toată repetiția, și a doua zi la fel, și la alte repetiții asemenea, luînd din ce în ce mai puțin parte la dublarea rolului dimpreună cu actorul. În sfîrșit, actorul rămînea să repete singur, și Caragiale sta pe un scaun lîngă suflour, ca un spectator care se distrează și face haz de glumele și situațiile mucalite ale personajelor din piesă, zicînd mereu : «Mă, dar știi că o să fie frumos!»...

Ce reiese din mărturia lui Nottara ? Că el, regizorul titular, făcea croiala în linii mari a spectacolului, mișcarea generală, trecerile actorilor. Dar munca de interpretare, lucrul cu actorul, esența muncii regizorale, rămînea pe seamă lui Caragiale, care nu se mulțumea să dea explicații, ci șlefua, ca un maestru devărat, rînd pe rînd, toate rolurile, lucrînd cu fiecare actor în parte, zile și săptămîni întregi. Partea cea mai subtilă a contribuției regizorului la spectacol stă fără-ndoială în munca lui cu actorul. Aci se valorifică gîndul autorului, se pune în lumină mesajul piesei, se ascute latura combativă a operei. Și cu cît e meșterul mai priceput și actorul mai dăruit, cu atît rodul muncii lor va fi mai nuanțat, mai cizelat, mai artistic, mai eficace.

Caragiale știa să facă asta. Dar el știa mai mult decît atît. Nu se pricebea să lucreze numai pe croiala altuia Croia și el singur. Printr-o fericită întîmplare, subsemnatul am ajuns în posesia unui exemplar din „Teatru“, ediția Socec. pe care Caragiale a notat punerea în scenă completă a piesei *Conu Leonida față cu reacțiunea*. Termenii în care sînt făcute aceste notări ne arată că avem a face cu un profesionist, nu cu un amator. De pildă :

„în acest timp a suit la sobă“.

A suit, în limbajul nostru de scenă înseamnă : s-a dus spre fundul scenei. Sau :

„Leonida se scoală încetinel, cu cît înaintează explicația Saftiei. Trece 2. Efimița 1, Leonida 2, Safta 3“.

Cu astfel de notări e împănăat textul de la un cap la altul. Dar așa vorbește numai un regizor încercat.

Unde vrem s-ajungem ? La constatarea că opera teatrală a marelui Caragiale a avut norocul să-ncapă pe mîna unui regizor tot atît de artist ca și autorul,

un regizor care-l înțelegea cum nu se poate mai bine. Regizorul Caragiale știa că autorul *Scrisorii pierdute* nu și-a îndreptat satira împotriva unor indivizi, ci, dînd valoare de tipuri personajelor pe care le-a zugrăvit, a caracterizat categorii sociale. Prin galeria de figuri din lucrările sale, „Moș Virgulă“ s-a ridicat nu împotriva unor oameni, ci a unui întreg regim, împotriva unui climat social ticăloșit.

Personajele tipizate din piesele lui, oamenii creați de Caragiale nu sînt cauza, sînt rezultatul acestui climat viciat. Din mîna care le-a plâsmuit, ac ste ființe au ieșit turnate dintr-un dozaj savant de ură, dispreț, caricatură, dar și de îngăduință, de simpatie. La unele dintre ele, meșterul alchimist strecura uneori și cîteva picături de dragoste.

Regizorul Caragiale — care a dat pentru prima oară viață scenică *Noapții furtunoase* și *Scrisorii pierdute* — știa toate aceste lucruri, și a ținut seamă de ele în munca sa. Iar autorul Caragiale a pus mare preț pe contribuția regizorului, pe creațiile realizate de primii interpreți sub mîna acestui regizor. Spre dovadă, iată în ce termeni se adresează direcției Teatrului Național, peste mulți ani, cu prilejul unei reluări în pripă a *Scrisorii pierdute*:

„...aproape toți artiștii cari au creat rolurile acelea fiind morți, orice repriză, ca să fie în adevăr onorabilă (...) ar avea nevoie de o fundamentală punere în scenă, iar nu de improvizări și înjghebări pripite, străine de orice intenție artistică“.

Iar în plîngerea adresată cu aceeași ocazie procurorului arată în formulări foarte limpezi în ce spirit și-a conceput autorul opera:

„...artiștii și-au permis, cu autorizația Direcției, și în contra oricărei tradițiuni, să-și facă măști după chipurile unor perscane onorabile și-nalt puse în societate, lucru ce mă păgubește foarte mult și în contra căruia trebuie să se revolte cu toată puterea conștiința mea de artist, lucrările mele fiind nu niște bufonerie menite să parodi-ze în treacăț persoane reale, ci niște lucrări de artă cu intenția a înfățișa într-un mod mai durabil tipuri ideale“.

Regizorul Caragiale nu era străin de ce gîndea autorul. Hainele pe care le-a croit el teatrului său îi ședeau foarte bine. Cu vremea, poate s-au mai ghemuit. Unii chiar le-au mototolit dinadîns. Să le călcăm frumos, să le mai îndreptăm pe la guler, dar să nu le schimbăm cu orice preț, că e păcat. Va veni, desigur, poate foarte curînd, un regizor tînăr să-i facă haine noi, care să-l prindă tot atît de bine. Dar pînă atunci... puțintică răbdare.

Dacă suflleurul Caragiale l-a ajutat pe autor să-și însușească secretul meștesugului de regizor, cealaltă slujbă, de copist de roluri, l-a deprins cu un scris cit mai îngrijit, cu o caligrafie de profesionist. La bătrînețe, Caragiale scria ca un elev silitor. Iată o mostră, un autograf din anul 1907:

*Am început vorba, între animale,
Un așa specimen greu să mai găsești —
Să creșcă zilnic feluri de jurnale,
Rumegînd alăturea stiri politicești!*

*Așfel, eminentul, în curent cu toate,
Iată, pe nepotul Rădăr l-a nălmuit:
„Unchiule, cum mergem?“ — „Excelent, nepoate!
„Cea mai grea problemă s'a și rezolvit.“ —*

*„Unchiule, iar glume!“ — „Ba delor, băiete!
Sunt de acord cu toții, foarte sigur știu:
Să m'ascuți pe mine; eu cîte se gazetă;
Cu nu știu nimica, ești un ogiamă.“*

*Am vădian, eu însuși; m'am compins în sine,
C'am scăpat de-acuma de orice necaz:
„Vi sunt deopotrivă vălători de bine
Și cu multă milă cei mai mari de noi.“*

*„V'au pierit zadarnic, astă primăvară,
Dintre noi alăste ca la zăhănd!
Drepturile noastre sfinte triumfară:
Pom abea islayuri, dacă ni le-or da.“*

*A rămas vișelul, cu un gură-cască,
Fericit că 'n fine sacru spet' a lui
O avea de-acuma din beșug să pasea
Ș'o purlă mai lesne greul jugului.*

Tot ce ne-a rămas scris de mîna lui Caragiale este de o mare acuratețe. Iar despre corespondența lui se poate spune că o îngrijea ca un adevărat arhivar. Am înaintea ochilor scrisoarea pe care i-a trimis-o bătrînul actor Anestin, în anul sărbătoririi. Poartă data de 8 februarie 1912 (stil v.chi). Caragiale îi răspunde imediat, la 23 februarie, după data poștei germane, adică, după stilul vechi, la 10 februarie. O să vă întrebați poate de unde știm data poștei germane,

care nu-și avea locul decît pe răspunsul trimis lui Anestin? O știm pentru că arhivarul Caragiale a păstrat recipisa cu care a trimis răspunsul și a lipit-o pe scrisoarea primită de la Anestin. Iar pe contrapagină a făcut ciorna răspunsului pe care o dăm în autograf :

În afară de preocuparea de stil ce reiese din multele adăugiri, reveniri și ștersături, ciorna asta, pusă alături de misiva lui Caragiale, așa cum a primit-o destinatarul ei, ne mai arată și alte lucruri interesante. Dar mai întâi să privim răspunsul, în forma în care a ajuns în mina actorului Anestin :

Un autograf al lui Caragiale

Frato Anestine, draga țigăie, celebre artiște,
le cărele și scria preținoasă.

Suflor ți-am fost, regizor ți-am fost, director
ți-am fost, fabricant de roșii ți-am fost — și în
fapt, am am descăsat și f-am fost pe plac. Dar mai
bravo de toate, cred că mai mare bucuria mi-a fost
ca în cântecul cântăci, primind frământul din buchet
și cămășele calde, ca cum te ai înțeles, ca în ca
prietă, și ei arăta în țara noastră. Și multu
reșc. Și în auz și ca, scrie în frază de cămășe, și
în delugăți — vazăl, dăruț și comă și ca, te oia
— și în spirit și de inimă, și în de așteptat reșc
dăruț și scrie, și scrie și în de așteptat reșc
pe hă și pe al te și și și scrie și în de așteptat reșc
ca și dăruț și în de așteptat reșc și scrie și în de așteptat reșc

În înțelegându-ți ca înțelegându-ți ca înțelegându-ți
înțelegându-ți ca înțelegându-ți ca înțelegându-ți
14/23 febr 1911. Caragiale

Decanului Scenei
Române,
Artistului
I. Anestin
Craiova

Grija cu care a fost transcrisă ciorna pe această carte poștală, adresa cu literele ei aproape desenate, alinierea școlărească a rândurilor, scrisul îngrijit, toate astea la un loc dau o notă bună caligrafului care nu-și uitase meseria nici după patruzeci de ani de cînd părăsise slujba de copist.

Iar adaosul de la începutul scrisorii :

„Suflor ți-am fost, regizor ți-am fost...”, pus în ultimul moment, în ultima scrisoare adresată unui actor — cel din urmă — parcă ar vrea să ne

contact pe care Caragiale l-a avut cu breasla noastră spună : să nu uitați că am fost și regizor.

Sică Alexandrescu
artist al poporului